

Het Paard in de Taalkunde en de Naamkunde

door A. CARNOY

Inleiding

In de studie van de persoons- en plaatsnamen heeft men verschillende methoden toegepast.

Monografiën hebben zich beperkt tot het verzamelen en verklaren van namen in een bepaald gebied : dorp, streek, land.

Andere specialisten hebben zich meer „extensief” geijverd om zekere elementen (stammen, suffixen, enz.) te bestuderen, die in de namen van min of meer uitgebreide gebieden verschijnen.

Een derde manier om het vraagstuk aan te snijden is het verzamelen van toponiemen of anthroponiemen die een bepaald *begrip* vervatten.

In de laatste jaren hebben wij deze laatste methode bij voorkeur op de namen van gewassen toegepast.

In verschillende tijdschriften hebben wij, bij voorbeeld studiën laten verschijnen over de beuk (1), de berk (2), de wilg (3), de vlier (4), enz.

(1) Med. Veren. Naamkunde, XXXIII, 27, sqq.

(2) Hand. Zuid-Ned. Maats., 1956, bl. 3, sqq.

(3) Med. Veren. Naamk. XXXII, bl. 1, sqq.

(4) Versl. Med. v. Kon. Vl. Acad. v. Taal & Lett., 1956, 867, sqq.

Telkens hebben wij ondervonden dat het naamkundig onderzoek onvolledig was indien het niet gepaard ging met een poging om de geschiedenis en de oorsprong na te sporen van de vaak talrijke woorden die het bestudeerd begrip uitdrukten.

Dit zal nu, bij uitstek, het geval zijn met deze studie die over een dier gaat dat ten minste zoveel belang als bomen of planten in het smeden van anthroponiemen of toponiemen heeft gehad.

De namen voor het paard zijn bijzonder talrijk. Zekere zijn betrekkelijk nieuw, andere zijn oeroud en dwingen ons tot de eerste lagen van het Indogermaans op te klimmen.

Ook heeft het paard aanleiding gegeven tot het scheppen van een uitgebreide woordenschat in verband met zijn uitzicht, zijn rol in vrede- en oorlogstijd, enz.

Het spreekt van zelf dat in dergelijke synthetische studiën veel moet ingelast worden dat door indogermanisten reeds bekend is maar dat aan taalkundigen van andere secties veel interessante gegevens kan verstrekken.

Het mag echter uit het oog niet verloren gaan dat onder de ontelbare etymologiën welke wij in verband met de realia opgedist hebben, er vele zijn die nieuw zijn of die door de vergelijking met andere woorden of met het centraal of de bijkomstige begrippen een welgekomen bekrachtiging of een uiteindelijke afschaffing verkrijgen.

Het is namelijk uit al onze synthetiserende monografiën gebleken dat zij licht brachten op gebieden die tot nog toe maar uit het oogpunt van de fonetiek en de ontwikkeling van de wortels waren onderzocht geworden, terwijl in het hanteren van de etymologie „woorden en zaken” altijd dienen samen onderzocht te worden.

Het eerst gedeelte van deze studie, die het paard in het

algemeen taalkundig bestudeert, dient als inleiding voor de laatste secties die meer van onomastischen aard zijn.

I. De namen van het paard

Van al de namen van het paard is er geen enkele die zo algemeen verspreid is als de stam *êkwo-* (1). Wij vinden hem goed erkenbaar in lat. *equus*. De *kw* verandert zich tot *p* in grieks : *hippos*, en in het gallisch : *epos* (b. v. in de naam van de paardgodin : *Epona*). De Romaanse talen hebben het mannelijk woord *equus* verloren, grotendeels omdat het door de phonetica tot een minimum zou moeten herleid geworden zijn, maar *equa* „merrie” is blijven bestaan, b. v. in spaans *yegua* en provençaals *ega*. Het Oudfrans zeide nog *ive*, een nogal gehavende vorm van *equa*, maar dit woord werd nogal vroeg door *jument* vervangen (waarover later zal gesproken worden).

De etymologie van **êkwos* gaat met moeilijkheden gepaard. Meestal beschouwt men het woord als onafhankelijk van alle andere wortels. Nochtans, staat het zeer dicht bij *ōkus* „snel” (waaruit gr. *ōkus*, lat. *ōcior*, sans. *āçu*), een variante van *aê* „scherp, driftig” (b. v. in lat. *acu-pedius* „met snelle voeten”) en die betekenis past buitengewoon goed, daar het paard toch van meet af als het snel dier werd beschouwd. De opwerping is de moeilijkheid om de *e* van *êkwos* in overeenstemming te brengen met de *a* en *o* van *aê*, *oê* maar in de voorhistorische tijden zijn toch deze *a* en *o* uit een *e* ontstaan onder de invloed van voorafgaande *h*'s. De allereerste vorm van *êkwos* was *hêkwos* en

(1) In dit artikel, wordt door *ê* de indogermaanse keelklank aangeduid, die in de talen van het Oosten tot sibilant wordt veranderd. Aldus sanskrit *açva-*, iraans *aspa* tegenover lat. *equus*, gr. *hippos*.

men kan begrijpen dat een woord dat dikwijls als een roep tot de beest gericht werd, gemakkelijk voorbarig de *h*'s kon verloren hebben, die anders bij de wortel zijn blijven staan en aldaar de *e* tot *a* en *o* respectievelijk hebben veranderd.

Dergelijke feiten gebeuren regelmatig met roepnamen en het is gemakkelijker deze mogelijkheid aan te nemen dan het louter toevallig samenvallen zonder meer van *ôku* „snel” naast *êkwos* „paard”. We nemen dus aan dat *waarschijnlijk*, *êkwos* „snelvoetig” oorspronkelijk betekend heeft, zoals fr. *coursier*, germ. *hrussa*, gr. *κέλης*.

Een concurrent van *êkwos* met een gelijkaardige betekenis was **gheyos* waaruit in het sanskriet : *hayas* „paard” uit de wortel *ghēi* „vertrekken, ergens naartoe lopen” (sanskriet : *jihite* „hij springt weg, hij loopt weg”).

Zoals men weet, heeft *êkwos* in het Germaans weinige sporen achtergelaten. In een schier onherkenbare vorm, verschijnt het slechts in oud-saksisch *ehu-skalk* (= *marhs-kalk* „paardeknecht”) en in 't Gotisch : *aihwa-tundi* „ros-tand” (= doornstruik). De echte Germaanse benaming voor „paard” was **hrussa*, een andere afleiding van een wortel die „lopen” betekent, namelijk *hērs* die wij in lat. *currere*, fr. *courir* aantreffen en ook in 't gallisch *carros* waaruit fr. *char*. De *ê* wordt normaal een *h* in 't Germaans en zo ontstond het woord **hrussa* > o. h. Duits *hros*, eng. *horse* en nl. *ros* (door verlies van *h* voor *r*). Het nl. *ros* is nu bijna uitsluitend dichterlijk geworden, terwijl het in 't Frans aangenomen werd maar met een misprijzende betekenis : fr. *rosse* = nl. *knol*. Nochtans hebben de Noormannen het woord *hros* aan de Normandische dialecten nagelaten in de vorm van *harousse*. De inlassing van een *a* tussen *h* en *r* is zeer normaal. Men vindt ze ook in *hanap* „drinknap” voor *hnap* (Duits : *Napf*). Andere Franse tongvallen hebben

de uitgang van *harousse* gewijzigd en zeggen : *harasse*, *harouque*, *harou*, *harin* en in het Luiks : *harote*, *haricrute* „knol”. Het Frans zegt *haridelle* voor een „slecht paard”. Deze woorden hebben de invloed ondergaan van nederduits : *har* „droog”, onvruchtbaar en misschien van skandinaafs : *hârr* „grauw” (1).

De kleur, in feite, heeft meer dan eens gediend om paarden aan te duiden (zie verder : nl. *kolpaard*, *schimmel*, duits : *Rappe*, *Schecke*, eng. *dun*, enz.) en waarschijnlijk is een andere benaming van het paard in 't Germaans op die manier ontstaan : *marah*, die in *maarschalk* (eigenlijk „paardenknecht”) nog bestaat (fr. *maréchal-ferrant*, „die de paarden beslaat”) en in eigennamen zoals *Marculf* (fr. *Marcou*), *Markward* (fr. *Marquard*), *Mark-win* (fr. *Marquin*), (zie verder). Het vrouwelijk *marah* is in gebruik gebleven onder de vormen : nl. *merrie*, duits *Mähre*, eng. *mare* (2).

Nu, germ. *marah* is aan het Keltisch *markos* ontleend. (iers : *marc* „paard” — gallisch *Marcodurom* „paardestad”). Het woord schijnt een afleiding te zijn van idg. *mer* „donkerkleurig, bruin” (waaruit gr. *morychos* „donker”, tsjechisch : *morous* „koe met zwarte strepen”, litauws *morai* „schimmel”).

De Russen zeggen voor „paard” : *konj*, een samentrekking uit *konj* voor *kobnj*, waarin de wortel steekt van russ. *kobyła* „merrie” (3). Men herkent dadelijk in *kob* hetzelfde element als in het Latijn *cabo* „groot paard”, *caballus* „paard”, een woord dat in de Romaanse talen *equus* is komen vervangen. Eerst betekende *caballus* hetzelfde als nl. *ruin*. Spijts een paar moeilijkheden van fonetische

(1) v. WARTBURG (*Franz. Et. Wb.* : XVI, 173) overdrijft met al die woorden uit *hârr* af te leiden.

(2) Niet in *nachtmerrie*. Het geldt daar een homonymie met het mid. nl. *mare* „nachtspook”.

(3) VASMER, *Russ. Etym. Wb.*, 618.

aard schiet het in 't oog dat deze woorden zoals gr. *kaballēs* „trekpaard” ontstaan zijn uit de idg. wortel *kap*, *kabh*, *kop* (= [*s*] *kabh*) „snijden, lubben”. De ene of andere balkanische tongval heeft aan de wereld deze succesvolle afleiding geleverd, omdat uit dezelfde streken de Mediterraane landen hun trekpaarden invoerden en de betekenis heeft zich naderhand veredeld.

Niet alleen het Romaans heeft *caballus* aangenomen maar ook het Keltisch. Het kymrisch zegt namelijk : *ceffyl* „paard” en *ad-farch* „ruin”, schier onherkenbare vormen van *caballus*, om rede van de onerbarmelijke phonetiek van het dialect in kwestie.

Wat de moderne Grieken betreft ze noemen hun paard gewoonweg : *alogo* d. w. z. „de beest, het wezen zonder verstand” door een specialisatie van een algemeen woord voor „dier”, reeds door de oude filosofen in gebruik. Voor wie regelmatig paard rijdt is zijn getrouw rijdier toch eenvoudigweg zijn „beest”.

Het is hoog tijd dat wij ook de oorsprong van de nu gewoon geworden naam van het dier in 't Nederlands en het Duits : *paard*, *Pferd* bestuderen. Zijn geschiedenis is tamelijk ingewikkeld. Zoals men weet, hebben de Romeinen vele benamingen voor het vervoer aan de Galliërs ontleend (*carrus*, *caminus*, *petorritum*, enz.). Nu in 't Gallisch heette een wagen *rēda* en een ingespannen paard was *vo-rēdos* (voor *upo-rēdos*, daar *p* in 't Keltisch verdwijnt), (hieruit kymrisch : *gorwydd* „paard”). Zekerheidshalve nam men hulppaarden die naast de wagen liepen. Om ze te benoemen smeedde men een hybridische formatie met een Grieks voorvoegsel : *para-voredus* > *paraveredu*. Derwijze ontstond voor een niet-ingespannen paard het oud-frans : *palefroi* (eigenlijk : „paradepaard”).

In het Germaans werd het woord nog meer mishandeld. Het oud-duits zeide *parafrid* > *pferfrid* > Duits *Pferd* en in het middelned. *peert* waaruit nl. *Paard* met een zeer algemene betekenis en dit ten koste van het woord *ros* dat nog bestaat in *roskam*, *rosmolen*, *roshaar*, *rosbaar*, enz. maar dat zich bijna overal voor *paard* teruggetrokken heeft.

II. Namen voor speciale soorten van paarden (geslacht en ouderdom)

I. De hengst. Het mannelijk paard schijnt in het Indo-germaans geen bijzondere naam te hebben gekregen. In het Sanskrit zei men *vr̥ṣan* (1) „mannetje” of *vr̥ṣan aḥvas* „mannetje paard”. Men zeide ook *maryas* dat ook voor een jongen in gebruik was.

In het Grieks gebruikte men *ocheion* „dekhengst”, *ocheuō* „dekken” uit de wortel *segh* „overweldigen” (b. v. in nl. *zege*). De Romeinen zeiden *admissarius* „tussenkommend paard” waaruit roomeens : *armasariu*. De Romaanse talen hebben aan het oud-Frankisch *staljo(n)* ontleend (uit frank. *staljan* „bespringen” waaruit oostfries : *stallen* „op iets springen, zich op iets instellen”) (2). Het Frans zegt ook (*cheval entier* en de dialecten : *enquerre* (uit lat. *integer*) *couillard* of *pocheux* (d. w. z. „beest met teelballen”). Deze laatste betekenis vinden wij ook in het litauws : *eržilas*, verwant met gr. *orchis* „teelbal” en in het iers *cullach* (ontleend aan het latijn *cōleus* „teelbal”. Andere benamin-

(1) *vr̥ṣan-* uit idg *wers* „gieten” zinspeelt op de rol van het mannetje, in 't algemeen en verschijnt o. m. in lat. *verres* (fr. *verrat*) voor een mannetje-zwijn.

(2) geen verband met fr. *étalon* „ijkmaat, standaard” uit frank. *stalo* „monster”. — Een andere etymologie van *étalon* wil hebben dat het woord zou betekenen „paard dat in de *stal* blijft” daar de *Lex Wisigotorum* spreekt van het lubben van „quadrupes qui ad stallum servantur”.

gen zinspelen op de bewegingen van de bronstige hengst zoals oud-duits *reinno*, (> fr. *garagnon*) uit oud-saksisch *wreinio* en idg. *wrei* „draaien” (1), of oud-hoog-duits : *scēlo*, hoog-duits *schälen* „bespringen” uit idg. *skel* „springen”.

De bevruchting wordt aangeduid door een woord als duits *Gaul*, dat nog somtijds voor duits *Deckhengst* gezegd wordt, alhoewel het ook „knol” betekent, terwijl zijn Nederlands correspondent : *guil* eerder voor een onbevruchte merrie gebruikt wordt. De wortel is idg. *gheu*, degene van nl. *gieten*, *begieten*. Het kon zijn dat het woord verwant is met sanskrit *ghotas* „paard” (2).

Wat nu het Nederlands woord : *hengst* betreft, het behoort tot de groep van de benamingen die op het „springen” van het bronstig dier toespelen. *hengst* namelijk is met litauws *szankus* verwant, een woord dat „vlug” betekent en juist van de paarden gezegd wordt. De wortel die daarin steekt is *kāik*, die ook in gr. *kēkiō* „opborrelen” te vinden is. In het Duits compositum : *Schälhengst* worden aldus twee wortels gecombineerd, die allebei „springen” betekenen (zie boven).

Maar — zoals wij het bij gelegenheid van de geschiedenis van *caballus* — ondervonden hebben, bestaat sedert heel lang het gebruik van het lubben van de paarden.

Het Nederlands drukt dit begrip uit door *ruin* (duits : *Raune*), een benaming met fries *han-rüne* „kapoen” verwant, waarin voor hanen hetzelfde begrip vervat is. De operatie in kwestie wordt door het snijden of het uitrukken uitgevoerd en daarom mogen wij idg. *rūno*- in verband brengen met de wortel *reu* „verscheuren” (verg. lat. *ruere*

(1) De bronstige hengst draait neus en lippen.

(2) De *ř* toont aan dat *ghotas* voor *gheul-to*- staat. Het kan indogermaans zijn, alhoewel onder de invloed staande van andere Indische talen, zoals MAYRHOFER (*Etym. Sansk. Wb.*, 362) het laat merken.

„afrukken”). Andere woorden drukken hetzelfde uit, b. v. het Grieks *ektemnomenos* „afgesneden” d. w. z. „ruin” (uit gr. *temnō* „snijden”), oud-Pruisisch : *sirgis* (verwant met litauws *žerti* „krabben” (uit idg. *gher*) ; sanskrit *vadhri-* (uit idg. *wedh* „slaan, kwetsen”).

Ook het dialectaal Duits *Schöps* is met oud-Slavisch *skopiti* „lubben” verwant dat in dezelfde wortel *skabh*, *skop*, *kap*, *kab* voorkomt zoals lat. *caballus* „paard” en *capo(n)* „kapoen”, (zie boven) die verwant zijn met nl. *kappen*.

Ook het Engels *gelding* „ruin” (waaruit fr. *guilledin*), verwant met nl. *geld* „onvruchtbaar”, is onder de afleidingen te rangschikken van een idg. *ghel* „snijden”.

Daar, echter, zekere landen de specialiteit hadden om ruinen op te kweken en te verkopen heeft men aan dergelijke beesten somtijds namen gegeven die op het land zinspelen waar zij vandaan komen (of vroeger kwamen). Zo ontstond Duits *Wallach* [uit *Walachije* en *Reuss* (eigenlijk „russisch”).

Zo ook in het Frans kreeg de ruïn de naam : *cheval hongre* of met andere woorden : „Hongaars paard”.

Half-gelubde paarden of beesten met een enkel teelbal werden *riggelt*, *reguèle* genoemd, als gevolg van de riem op hun rug welke zij moeten dragen (eng. *ridge*, nl. *rug*) (1).

II. De merrie, wij hebben het gezegd, werd eerst genaamd door de vrouwelijke vorm van *ekwos* namelijk : *ekwā* (sans. *açvā*, lat. *equa* > sp. *yegua*). Ook nl. *merrie* is het vrouwelijk van *marah* „paard” (germ. : *marhjō* naast *marah*). Zo ook zegt het Italiaans *cavalla* (waaruit fr. *cavale*) naast *cavallo*, en de Russen : *kobyła*, een vrouwelijke vorm van de familie van *caballus*. Maar in het Frans, werd *ive*

(1) Zie WOODARD, *Words for horse*, 40.

(*equa*) vroeg door *jument* vervangen, uit lat. *jumentum* voor *iougsmentum*, „beest die het juk (*jugum*) draagt”. Het was dus een algemeen woord voor „trekdier”, maar meestal gebruikte men merriën als trekpaarden en zo kreeg *jumentum* in 't Frans dergelijke specialisatie, terwijl in 't Italiaans *giumento* een ezel is. De Duitsers zeggen : *Stute*, een woord dat vroeger voor een „kudde paarden” gebruikt werd. Het Nederlands *stoet* betekent trouwens nog : „schaar, menigte”... *stoet* komt natuurlijk voort uit *stā* „staan”, zoals nl. *stal*. Het werd gezegd van al de paarden van een „paardenstal” (zoals in het Grieks *stasis hippôn*, ook uit *sthā*, voor hetzelfde begrip). Door specialisatie werd dat woord aldus in een bepaalde taal op de merrie toegepast. Het is een voorbeeld te meer van verenging van betekenis zoals fr. *jument*, maar uit een ander vertrekpunt ontwikkeld.

Het Grieks *phorbas* „merrie” betekent eigenlijk „grazend paard” en ook bij tegenstelling met de fokpaarden en de strijdpaarden geleidelijk op de merrie werd gespecialiseerd. Daar de merrie de veulens voedt, heet zij soms in 't Frans : *poulinière* of in de dialecten : *bronne* (uit gallisch : *bronna* „borst”) (1).

Wat nu *haquenée* betreft, meestal ook voor „merrie” in de gedichten gebruikt, het is eenvoudig nog een ontlening aan het Engels *hackney*, naam van een dorp dicht bij Londen waar vroeger een grote paardenfokkerij bestond. Nu betekent *hackney* in 't Engels een „paard voor het huren”. Uit *haquenée* heeft men door verandering van suffixe *haquet*, *haque*, *haguet* (Waalse vorm) geschapen voor „knollen”.

III. De veulens, werden sedert de oudste tijden door

(1) woord met nl. *bron* verwant.

pōlos aangeduid (gr. *pōlos*) waaruit nl. *vole*, *veulen*, Duits *Füllen*, *Fohlen*, eng. *foul* door de normale verandering in 't Germaans van *p* tot *f*. Dit woord behoort tot de familie van lat. *pullus* „jong van een dier” (fr. *poule*) *pullicella* (> fr. *pucelle*), *pullanus* (> fr. *poulain*). Het volkslatijn bezat ook de afleiding *pulliter* „veulen” waaruit o. fr. *poutre*, nog in eigennamen te vinden (*Lepoutre*) en met de overdrachtelijke betekenis van „balk” (omdat men veulens en ezels als dragers gebruikte). Het frans *poltron* (uit ital. *poltrone*) is een misprijzend gebruik van datzelfde woord voor „vreesachtig”.

Maar van oudsher had *pōlos* een concurrent : *mendos* „zuigend dier”, dikwijls op veulens toegepast. Het Latijn heeft *mannus* (= *menduos*) „jong paard” aan het Gallisch (of Venetisch) *manduos* ontleend.

Uit het proto-indogermaans is dit woord in 't Baskisch doorgedrongen : *mando* „muildier” en in het Romaans (roemeens *minz* „veulen”). In de Keltische toponymie kent men *Epo-Manduodurum* met kelt. *epos* „paard” en *manduos* „veulen” en *Mandu-essedum* „kar met veulens”. Het sanskrit bezat *mandurā* „paardenstal”, verwant met gr. *mandra* „stal”, in de Romaanse talen doorgedrongen en o. m. in de naam van zekere gehuchten van de Ardennen : *Mandroule*, *Mande Ste Marie*, *Manderfeld*. Deze groep van benamingen klimt op tot idg. *mend* „zuigen”.

Het Russisch *žerebenok* „veulen” behoort tot dezelfde familie van betekenis daar het een verwant is van gr. *brephos* „jong van dieren” sans. *garbhas* „baarmoeder”, mid. iers. *brommach* „veulen”.

De jonggeboren dieren worden nogal vaak als bolvormige wezens beschouwd (1). Alzo begrijpen wij dat *colt*, het

(1) Zo betekent in oud-Noors *hūnn* zowel „knuppel, teerling” als „jong dier” (wortel: *ken*).

Engels woord voor „veulen” verwant is met de wortel *gel* „zwellen, bol worden”, wat ook waar is van sans. *gaḍi-* „kalf” uit dezelfde wortel afgeleid. Een andere Engelse benaming van een klein lomp paardje is trouwens : *cob* uit dezelfde wortel als ang. sax. *copp* „ronde top” en nl. *kuij* (idg. *gup*) (1).

III. Het paard in de naamkunde

Aangezien het paard, vanaf de Indogermaanse tijden een rol van eerste aanleg in de beslommeringen van onze voorvaderen vervulde, was het onvermijdelijk dat op dat dier in de persoons- en plaatsnamen toegespeeld zou worden.

Men weet dat de Indogermanen — ten minste hun adel — gebruik maakten van tweeledige benamingen die een min of meer plechtig karakter droegen en vatbaar waren om in 't dagelijks gebruik verkort te worden.

In die samenstellingen verschenen dikwijls de namen van het paard.

Voorbeelden daarvan zijn bij al de takken van de Indogermanen te vinden die aan dat soort van eigennamen getrouw gebleven zijn.

Bij de Indiers heeten vele : *kshatriya*'s (d. w. z. „adelijken”) : *Açva-pati*- (2) „meester van paarden”, *Açva-*

(1) In de Franse dialecten zegt men ook voor veulen : *fedon* (uit lat. *fētus*), *laiteron* (uit *lait* „melk”), *terson* „driejarig”, *froge* (uit lat. *fruticare* > „takken schieten” > „baren”), *soradge* (lat. *superaneus* „die meer dan eenjarig is”), enz. (zie WOODARD, *Words for Horse in French*, passim.). — In het Nederlands dialect van West-Vlaanderen zegt men *kachtel* voor een veulen (verwant met eng. *cattle* uit lat. *capitale*, dat van het vee meermaals gezegd werd).

(2) sanscriet *açva-* is het zelfde woord als lat. *equus* — zie boven.

varman „die zich door paarden verdedigt”, *Açvarāja* „meester van paarden”, *Açvakovida* „kenner van paarden”, *Açvalāyana* (1) „bezitter van een paardenstal”, *Krçaçva* „met slanke paarden”, *Çvetasva* (2) „met witte paarden”, *Açva-gosha* (naam van een Buddhiste schrijver), enz.

De Iraniers noemden hun grote heren op dezelfde wijze. Bij hen nam *açva* „paard” de vorm: *aspa*-, die meer dan eens in de namen voor de Perzen bij de Griekse schrijvers verschijnt. De vader van Darius, bij voorbeeld, heette *Hystaspes* (= perzisch: *Vištaspā* „met beroemde paarden”). De schoonvader van Cyrus was: *Pharnaspēs* (perzisch: *farna + aspa* „met glansvolle paarden”).

Aspa-mithrēs „vriend van paarden” doodde Xerxes I. De wagenlenker van Darius heette: *Aspathinēs* (= perz. *Aspačana* „naar paarden strevend”). *Aspurgos* „die werkt met paarden” was de vader van Mithridates, enz.

In Klein-Azië gebruikte men ook dergelijke namen. In Phrygië en Thracië hebben wij namen gevonden: *Autesbis*, *Esbenos*, *Betespios* die het element *esbi* vervatten, dat hetzelfde woord is als indisch *açva*- en iraans *aspa*- (in het Lykisch van de Aziatische kust betekende *esbedi* „ruiterij”).

Men is aan de Griekse namen gewoon die met *hippos* „paard” gevormd zijn. Door een passus in het stuk „De Wolken” (65-67) van Aristophanes weten wij dat het voor-naam deed dergelijke namen te dragen.

Men begrijpt dus het succes van de naam *Philippos* „paardenvriend”, o. m. door de vader van Alexandros gedragen. De mythische held *Hippolytos* „die paarden loslaat” is nauwelijks minder bekend. Onder de zeven tegen

(1) Naam van een bekende Indische schrijver.

(2) Epitheton van Arjuna — *çveta* is een woord met nl. *wit* verwant.

Thebae was er een *Hippomedōn* „die zich met paarden bezig houdt” en vele synoniemen van dergelijke benaming zijn te vinden als : *Hippomenēs*, *Hipponoos*, *Hippokoōn*. De zoon van Peisistratos heette *Hipp-archos* „die paarden voert”, synoniem van *Hēgēsippos* (een redenaar) en *Hipponāx* (een dichter). Men is bewust dat vele dragers van dergelijke eigennamen geen betrekking hadden met paard of ruitery. Dit was o. m. het geval met *Hippokratēs* („meester van paarden”) de bekende medicus en met *Zeuxippos* („die paarden inspant”), een schilder (een naam meestal tot *Zeuxis* verkort volgens de gewoonte om uit lange namen meer familiäre vormen te scheppen), *Menippos*, („die aan paarden denkt”), een filosoof. Zelfs het woord *pōlos* „veulen” werd aan een sofist gegeven (*Pōlos*, de tegenstrever van Socrates in de *Gorgias* van Plato).

Bij de Kelten, treft men namen aan zoals *Epo-rēdo-rix* (1) „hoofd van de ruiters” of *Eporedia* van dezelfde aard, *Epo-mandus* „eigenaar van de stad : *Epomandodurum*” (= fr. *Mandeure* in het dep. Doubs) (2) en daarbij *Eparos*, *At-eporix* bij de Keltiberiers gevonden (Muséon. VIII. 7).

Wat de Germanen betreft, het is geen wonder dat zij ook de woorden voor „paard” in hun eigennamen hebben ingelast.

Men vindt personen (3) die heten : *Hros-mar* „bekend door zijn paarden”, *Horsemuot* „moedig als een paard”, *Horsewine* „door paarden overwinnend” of met *marah* (aan kelt. *marco-* „paard” ontleend) (zie boven) : *Marchari* „die een leger ruiters heeft”, *Marefrid* „paardenvriend” (zoals

(1) uit kelt. *epos* = lat. *equus* met *p* = voor *qu*, een verandering voor dezelfde aard als wat zich voor *hippos* voorgedaan heeft (zie boven).

(2) Beide elementen *epos* en *manduos* betekenen „paard” (zie boven). Uit *manduos* komt de naam van *Jupiter Menzana* „Jupiter die paarden als offer krijgt”, een Illyrische god.

(3) FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS, I, 867, 1094.

gr. *Philippos*) *Marcoald* „paardenlenker”, *Marquard* „op paarden wakend” (?), en bovenal : *Marculf* „wolf als een paard”, d. w. z. „sterk als een paard” (fr. *Marcou*). Zelfs een vrouw (echtgenote van een Burgondische koning) heette *Marcodrudis* „sterk als paarden”, een voorbeeld van de krijgshaftige namen door de Germanen aan hun vrouwen gegeven.

De Romeinen, en in 't algemeen de Italianen, zijn aan het oud stelsel van eigennamen niet getrouw gebleven, wat niet belet dat onder hun „gentilische” benamingen, enige zijn die op paarden wijzen : *Equitius*, *Eppia*, *Epidius* (met italisches *p* van lat. *qu*), *Mullia* (uit *mulus* „muilnier”) worden b. v. op de opschriften gevonden (1).

Zoveel over de oude toestanden. In meer moderne tijden, o. m. in onze familienamen, vindt men bij de vleet de invloed van het paard en van de paardefokkerij.

Men konstateert namelijk een gedurige gelijkstelling tussen wat de mens aangaat en wat meer bepaaldelijk aan het paard eigen is.

Paarden, b. v., worden regelmatig, bovenal door de boeren, als makkers behandeld en met eigennamen van mensen voorzien. *Janneken*, *Marie*, *Cocotte* hoort men regelmatig als roepnamen door landbouwers of koetsiers tot hun beest gericht.

Geen wonder dus dat, in tegenovergestelde richting, bijnamen onder de mensen ontstaan zijn, die aan deze de hoedanigheden van het paard toepassen.

Het doorbladeren van het telefoonboek van Brussel, of van DAUZAT's *Dictionnaire des Noms de famille et Prénoms de France* brengt ons tot de ontdekking van namen die ongetwijfeld in verband staan met de paarden.

(1) Zie CARNOY, *VIIe Cong. Ling. Rom. à Barcelone*, p. 424, sqq.

Dit is wel klaarblijkelijk het geval met *Peerts, Ros, Rosman, Horsman* (te Brussel), (verg. *Rossmann, Rössler* in Duitsland), in 't Frans *Cheval, Cheveau*, in 't Picardisch : *Queval, Queveau* en daarenboven in de verkleinwoorden *Chevalet, Chevaleau, Chevalin, Chevalon* die zowel in Frankrijk als in België verschijnen. Zelfs vindt men een pejoratief : *Chevalard* en ironische formaties zoals *Chevaldonné* (naar het voorbeeld van *Dieudonné*), *Vercheval* „jeugdig als een jong paard”, *Longcheval* (van iemand die lang is), enz.

De varieteiten van paarden hebben aanleiding gegeven tot namen zoals *Ronsin, Ronchin* „lastpaard” (1), *Coursin, Coursinaux, Coursier* (2) „rijpaard”, *Bronne* „merrie” (3), *Stallon* of *Couillard* voor „hengst”. Nederlandse vormen zijn b. v. *Stalpaert*, een nogal gewone benaming die best als een samenstelling uit *stal* en *paard* mag verstaan worden, alhoewel een „stalpaard” eventueel een paard zou kunnen zijn dat stalpt (= „met de voeten stampst”).

Ook de Waalse naam *Stavart* (uit luiks *stève* „stal”) zal wel van hengsten gezegd geworden zijn? Trouwens vindt men ook *Hengst* en zelfs *Dekhengst*. De *Maere* is een oude vorm van „merrie”. De Duitse namen *Wallach* (4) en *Schöps* (4) zijn minachtend als wijzende op „ruinen”, d. *Gaul* is een „knol”, zoals nl. *Guyt, Guylinck, Guytce* (?) (4) en waals : *Quiquet* (5). Men weet dat *Riguelle* (6) op een paard wijst dat een enkel teelbal heeft. Het nl. *De Page*

(1) uit lat. *roncinus* ; waarschijnlijk uit lat. *runcare* „ontginnen, ploegen, enz.”, aldus „paard dat straf werk kan verrichten”. Later werd in het Frans *roncin* met *roussin* „rossig” verward.

(2) die goed lopen kan. Het duidde het „strijdpaard” aan.

(3) in de Franse dialecten voor „merrie” gebruikt (zie boven) „zwellen”.

(4) Zie boven.

(5) Uit luiks : *kikēye* „knol”.

(6) Eigenlijk *riggelt, reguèle*. Zie boven de oorsprong van de naam.

staat voor een „trekpaard” (men vindt ook *Pagenstert*) terwijl fr. *Sommier* (1) of fr. *Bâtier* (2) van lastpaarden gezegd wordt. Beslist misprijzend zijn het fr. *Rosse* en het nl. *Knol* (3) en daarbij : fr. *Bissot*, *Bistot* (4) (synoniem van *Bique*). Ook *Crick* staat voor „knol” (5) en *Pennepaart* is een knol juist een penning waard. Kleine paarden heetten fr. *Bidet* (6) of *Bideau* (gewone familienamen) of *Hacquin* of *Haquet*. De normale vorm : *Poulain*, *Pollain* wordt ook dikwijls gevonden zowel als *Poutrain*, *Lepoutre* (6).

Genet zal wel meestal geen verband houden met „brem” maar wel met *Genet* „paard van een kleine, zuidelijke soort” (7).

In 't Nederlands verschijnt *veulen* in het compositum *Veulemans* (= fr. *Poultrineir*, ook als familienaam aan te treffen).

Verscheidene fysieke gebreken van de paarden hebben door analogie zekere onvolmaaktheden van de mensen helpen noemen. Het geldt Franse benamingen zoals *Courtaud* (dik rijpaard), *Goussaut* (8) („kort van gestalte maar sterk gebouwd”), *Cambré* (9) „gewelfd”, *Camus* (10) „plat-

(1) Uit *somme* „last”, een woord komende uit gr. *sagma*, „deken” door het laat. Latijn ontleend.

(2) Uit fr. *bât*, afleiding van laat-latijn *bastare* „dragen”, aan gr. *bastazo* ontleend dat zelf uit een Thrakische of Pelasgische taal voorkomt. (idg. (*s*)*phag* „inpakken”).

(3) Eigenlijk „dikke bol”, > iets dat zwaar en weinig elegant is. Het woord is verwant met het nl. *knop* en klimt op tot een idg *gen* dat allerlei afleidingen heeft gegeven waarin de betekenis „bol, gezwel”, enz. te vinden is.

(4) Dialectische varianten van *biche* uit lat. *bestia* „beest”.

(5) Mimetisch woord voor de draf van een slecht paard. — De Engelsen zeggen *Crock*.

(6) Zie boven voor de etymologie.

(7) Vergl. sp. *jinete*.

(8) Waarschijnlijk omdat dergelijk paard door z. g. „gousses” (paardebonen) gevoed wordt.

(9) Picardische vorm uit lat. *camur* „gewelfd, krom”.

(10) Dit kan ook rechtstreeks van mensen gezegd geworden zijn.

neuzig", *Panard* (1) („met Franse benen" en daarom „hinkend").

De gedraging en de wijze van lopen van de paarden heeft aanleiding gegeven tot het scheppen van een rijke woordenschat die overvloedig zijn weerklank heeft in de anthroponymie. Bij voorbeeld, treft men aan : *Clepper* (2) „draver", *Stobbeleer* „struikelaar", *Trempeener* of *Stam-paert* (3) „die met de poten stamp", of in 't Frans : *Trottier*, *Trottin* (4) „draver", *Pinçart* (5) of *Rampin* „steltloper", *Malcourant*, *Petitpas*, *Milpas*, *Reculard*, namen die duidelijk zijn, *Couchant* „die zich gemakkelijk neerlegt", *Cornard*, *Corna* „snuiver" (6), *Hochart* „die het hoofd schudt" (7), *Quintart* „grillig" (8), *Broncart* of *Bronchart* (9) „struikelaar", *Restif* „die zich niet wil bewegen" (10), *Chauvier* (11) „de oren latende vallen", en eventueel : *Couronné* „gekroond paard" dat daarom zijn waarde verloren heeft, maar hier kan het gaan over andere soorten van kronen.

Aubin, *Aubinet*, *Aubincou* zijn meer dan eens toespeelingen geweest op de *chevaux aubins* die met hun achterpoten anders lopen dan met die van voren.

— De oorsprong van het woord is duister. Betrekkingen met o. fr. *mus* (fr. *museau*) is waarschijnlijk. Men kon een prototype: *cambo-muso-herstellen („met krommen snuit").

(1) Uit prov. *panar* „hinkend".

(2) Verwant met *klappen*. — Mimetisch woord in verband met het gerucht door de draf van het paard gemaakt.

(3) Idg. *stem*, *stemb*.

(4) Intensieve en mimetische vorm van nl. *treden*.

(5) Metaforisch uit fr. *pincer* „knijpen", afleiding uit lat. *punctiare. — Dit soort paard steunt op de „pincen" (voorhoeven) van de achterpoten en alzo doet alsof het op stelten liep.

(6) Omdat zijn snuiven aan het gerucht van een jachthoren doet denken.

(7) Uit fr. *hocher* aan Duits *hotzen* „schudden" ontleend.

(8) Uit fr. *quinte* eerst voor hoest gebruikt.

(9) Uit lat. *pronicare, afleiding van *pronus* „met het hoofd naar voren > die naar voren valt".

(10) Uit fr. *rester* „daar blijven".

(11) Uit fr. *chauvir*, d. w. z. de oren bewegen op de manier van de *chaus* „uilen".

Meestal was de kleur de basis van de vergelijking tussen mens en paard.

Talrijk zijn in Duitsland de personen die *Schimmel* (1) of *Rappe* (2) heten.

In België is er geen twijfel dat de genaamden *Goudvos*, *Vael*, *De Bont*, *Grijspeert* en bovenal *Colpaert* naar het voorbeeld van paarden zo aangeduid werden. Men weet, trouwens, dat een „kolpaard” een beest is die een bles op het voorhoofd heeft. (Men vindt daarom ook : *Blesse*.)

Beyaert is een typische paardenaam, maar kan natuurlijk ook aan de legende van Rosse Beiaard ontleend zijn. De wortel in deze naam vervat, komt dikwijls voor in 't Frans, b. v. in *Bay*, *Bayot*, *Bayet*, *Bayard*, *Bajart*, bekende mensnamen (3). Voor bruine paarden zegt het Frans ook *Louvet* (4) en als tegenhanger van nl. *Grijspeert* vindt men *Grison*, *Liard* (5) en *Ferrand* (6). Als equivalent van *De Bont* treft men in Frankrijk aan : *Vairon* (7), *Rouan* en in Duitsland : *Scheck*. *Moreau* „donker” zal ook meer dan eens een epitheton voor paarden geweest zijn maar kan ook rechtstreeks mensen met bruin gezicht aangeduid hebben. Wat *Roussin* betreft dat tamelijk gewoon is, het is een geijkte benaming van paarden die zich uit o. f. *roncin* ontwikkeld heeft (8).

Personen die zich met paarden bezig hielden kregen

(1) Eigenlijk : „schimmelkleurig paard”. — Het is de wortel van de nl. *schimmel*, *schim*, *schemer*, d. w. z. idg. *skhai* „met lichten glans”.

(2) Vorm van nl. *raaf*, d. *Rabe*. — Aldus een kleurmetafoor.

(3) Uit lat. *badius*.

(4) d. w. z. met de kleur van een wolf.

(5) Uit bretoens : *liath*, *liah* „grijs”.

(6) Werd dikwijls op strijdpaarden toegepast en kwam aldus te betekenen : „sterk, moedig” wat aanleiding gaf tot de benaming van *Montferrand* voor kastelen.

(7) een variante van o. fr. *vair* uit lat. *varius* „bont”.

(8) Zie boven.

namen die aan hun bedrijvigheid herinnerden, nl. *Roskam* of *Breidel* (1), zijn er bekende voorbeelden van. Ook in Frankrijk zijn er mensen die *Étrier*, *Bridoux*, *Bridier* heten.

Van dezelfde aard zijn waarschijnlijk *Garel* (2) (o. f. *garel* > nl. *gareel*), *Musette* „mondzak” (3), nl. *Hoefs*, *Hoefnagels* (4) (voor smeden), enz.

IV. Het paard in de plaatsnamen

Het is bijzonder interessant de rol van het paard in de toponymie na te sporen.

Bijna overal vindt men geographische namen die op het paard wijzen.

In Italië, zijn er o. m. plaatsen die heten : *Cavaglio* (dist. Novara), *Cavalese* (Tyrol), *Cavallere* (bij Rome), *Cavallosca* (bij Como), *Cavallini* (dist. Lecce) en in Spanje, bij voorbeeld : *Cavallos* (dist. Segovia), *Cavalliões* (Portugal).

In Frankrijk dorpen *Cavalerie* of *Chevalerie* genaamd waren paardenfokkerijen.

Bij de Germanen zijn dergelijke benamingen nog meer gewoon maar natuurlijk in de andere plaatsnamen vindt men zelden de woorden *paard* of Duits *Pferd*, daar zij eerst betrekkelijk laat de bovenhand kregen. *ros* (= *ors*), *stute* „merrie”, *scelo* „hengst” zijn daar de heersende woorden terwijl *paard* ze geleidelijk komt vervangen.

Het onderhouden van de paarden eiste **vrije uitge-**

(1) Van de wortel van nl. *breien*.

(2) O. f. *gorel*, Waals *waro*, uit frankisch *wrist* „boei”.

(3) Uit fr. *mus*, *museau*.

(4) oud idg. woord (vgl. sans. *çapha* „hoef”).

strekheden waarop deze beesten konden lopen en grazen. Onbebouwde gronden waar wild gras groeide leverden ideale plekken voor dergelijk gebruik op, voornamelijk als zij door *hagen omgeven waren* om te voorkomen dat de dieren zich al te ver zouden verwijderen. Terwijl het nl. *veld* meestal van vrije vlakten gezegd werd, ontleende men het Latijns : *campus* voor omheinde grazige gronden.

Daarvoor bestaat in 't Nederlands nog altijd het woord „paardenkamp” en in de toponymie vindt men *Orscamp* in 961 als de vroegere vorm van wat nu door volksetymologie *Oostkamp*, W.-VI. geworden is. Daarop correspondeert het Waals dorpsnaam : *Quevaucamps* in Henegouwen.

Synoniemen daarvan zijn *Ors-hagen* (Heist-op-den-Berg) en *Roshaag* in de namen van verscheidene gehuchten.

biloke, bilk betekent „omheining”, en daarom heet een afdeling van Staden (W. VI.) : *Paardebilk*.

Het oud woord *wang* voor „weide” prijkt in de Duitse formatie : *Scelenwang* (1) (uit o. h. d. *scelo* „hengst”), *Rosswang* (F. II. 1. 1477). Nu betekenen nl. *gaard* en Duits *gart* omtrent hetzelfde, zodat de naam van de bekende stad *Stuttgart* toch wel als „merriënperk” mag vertaald worden (Duits *Stute* „merrie”) (2). Buitendien vermeldt BACH (1) een *Stutpferrich* (= merrie-perk).

In Vlaanderen, vindt men op grote schaal in de gehuchten (3) de meer recente uitdrukking : „paarde-weide” als *Paardeweede*, *Paardewee*, *Paardsweide* (te Grootloon), enz. Zelfs zijn er te Wortegem en te Velzeke gehuchten *Paarde-kouter* geheten.

Met dit soort namen zijn Engelse formaties als *Henscott*, *Hinxworth* (hengst) *Hingston*.

(1) BACH, *Deutsche Namenkunde*, II, § 326.

(2) BACH, *Deutsche Namenkunde*, II, § 326.

(3) Talrijke voorbeelden bij DU FLOU.

Uitgestrektheden zonder omheiningen dienden natuurlijk ook om de paarden in vrijheid te laten grazen, mits zij rondom de dorpen gelegen waren. Men weet dat vroegertijds dergelijke onbebouwde gronden bij steden en gehuchten in 't algemeen bestonden, zowel voor geiten, schapen, koeien als voor paarden. Ze heetten dikwijls *maal* (uit frank. *mathla* > *mahal*, eigenlijk „vergaderplaats”) (1) en daarom vindt men meermaals : *hros-mahal* in de vorm van :

Orsmaal (arr. Leuven) (1080 *Orsmale*, 1130 *Rosmale*) ;

Rosmalen (N. Brab.) ;

Rosmel (afd. van Battice) (1331 *Rosmale*).

Het woord *lo* was vanaf de oudste tijden de uitdrukking van de Indogermanen voor vrije plaatsen o. m. voor degene waarop struiken wassen (lat. *lucus* „bos” — sans. *loka-* „uitgestrektheid > wereld). In de Nederlandse toponymie werd *lo* én voor heidegronden én voor „bossen” gebruikt. Talrijk zijn de Kempische *lo*-namen voor plekken die geen echte bossen kunnen geweest zijn (*Westerlo*, *Tremelo*, *Bollo*, enz.), dikwijls tot vormen met *-le*, *-el* herleid (*Baarle*, *Bavel*, *Gestel*, enz.) (2).

Rossel (te Petegem) zal wel een *ros-lo* geweest zijn en ook *Ursel* (arr. Gent) (1190 *Orsele*).

Beide vormen zouden de equivalenten zijn van eng. *Horsley* of *Hinchley* en van duits *Harselak*, *Rossla* (F. J. II. 1475).

heide verschijnt ook in de gehuchten *Paardenheide* geheten, die met eng. *Horseheath* te vergelijken zijn (3).

(1) Zie het artikel : *Male* in onze *Origines des Noms des Communes de Belgique*.

(2) Zie de FLOU, s. vv.

(3) Voor de Engelse namen, zie EKWALL, *English Place names*, s. vv.

veld (d. w. z. „vrij veld”) treft men aan in *Rosveld* (te Nederweert Ned. Limb.) — *Paardeveldeken* (te Appelterre), *Pferdsfeld* (F. I. 1343), *Rossfeld* (1). Vergelijk : Duits. *Hengstfelden* (F. I. 1343). Buitendien zijn er namen die daarop lijken, zoals : *Peerdebos* (te Veerle, Herentals, enz.), *Paardelanden* (te Zuidwolde Ned.), *Rosselaar* (te Balen, Tervuren, Merelbeke)

Van dezelfde aard is de Duitse naam (2) : *Ors-au* (= *Orsoy am Rhein*) (uit *au* „vrije weide”) en het Engels toponiem : *Fullamoor* (3).

Als dergelijke velden niet al te groot waren kon men ze : *hoek* of *stuk* noemen : *Paardenhoek* (5) en *Paardenstuk* (4) zijn gewone Vlaamse scheppingen van dezelfde aard als de Duitse oude benamingen *Scelenhouc* (5) (o. h. d. *scelo* „hengst”) en *Horsewinkel* (F. II. 1477).

De *hoeven* die bekend waren om hun aantal paarden of die aan paardenfokkerij deden, gaven aanleiding tot het smeden van toponiemen als *Ors-hoven*, *Vollenhoven* (m. nl. *vole* „veulen”) (in Noord-Nederland), *Vollezele* (arr. Brussel) (verg. eng. *Horsell*), *Hursegart* (vroeger te Aai-gem) (6).

Dikwijls gebruikte men *heem* in de samenstellingen van deze aard. Deze is waarschijnlijk de oorsprong van de bekende namen *Rossem* (te Vinkt) en *Rossum* (Gelderland), die te vergelijken zijn met de Duitse benamingen *Horsheim*, *Hengestdorf*, *Hrosdorf* enz. en het Engels : *Horsham*, *Horstead*. De Franse dorpsnaam : *Quevauvillers* (Somme) betekent juist hetzelfde.

(1) Zie BACH, l. c., § 326.

(2) FOERSTEMANN, II, 2, 1147. — BACH, l. c., § 326.

(3) SMITH, *Place-names. Elem.* I, 179.

(4) DE FLOU, s. v.

(5) BACH, l. c., 326.

(6) GYSSELING, *Gent's vroege Geschiedenis*, bl. 51.

Waar kudden van paarden bestonden kon men ook COLLECTIEVEN gebruiken : Dit schijnt in België het geval te zijn voor *Ursene* (uit *ors-umnjō?*) (te Londerzeel) (vaderland van de hertogen van *Ursel*) en voor *Veulen* (Limburg) (fr. *Fologne*) (1186 *Folonia*) waarin het bekend achtervoegsel van de collectieven *-umnjō* nog duidelijk voorkomt (aldus „hoeve voor volen, d. w. z. veulens”).

Waar de paarden de **stromen** konden oversteken 't zij op bruggen, 't zij bij bewaadbare plaatsen sprak men somtijds van :

Paardebrug (te Lampernisse W. Vl.), Tienen) ;
Rossbrücken (Elzas) ;
Hersebruch (Duitsland) (*hers*, variante van *hros*) ;
Horsford (Engeland).

Geen wonder ook dat beken of plassen waar men regelmatig de paarden leidde (1) om ze te laten drinken van deze dieren een naam kregen.

Daarom vinden wij in 't Nederlands *Paardemeers* (te Mespelare) en *Rosmeer* (te Waldwilder, Ned. Limb.) en in Duitsland : *Hursmure* (F. II. 1 ; 1475) en verscheidene *Hrosbach* of *Hengstbach*. Ook *Scellin-aha* (2) „hengstenbeek” heeft dezelfde betekenis (*aha* = nl. *aa* uit germ. *aha*, *ahwa* = lat. *aqua*).

Het kan ook zijn dat het een of het ander van onze *Marbais* van België en Noordfrankrijk tot *mare-beke* opklimt maar het is veel waarschijnlijker dat zij allemaal verfransingen zijn van *meer-beek*, dat in 't Vlaams zo dikwijls voorkomt, terwijl aldaar geen *Merriebeek* of *Marebeek* te vinden is.

Dit neemt niet weg dat de postpaarden zeer natuurlijk

(1) Dergelijke plaatsen heetten : *Gewad* of *Weddingen* en verschijnen vaak in de naamkunde.

(2) BACH, l. c. § 325.

de stromen of plassen als drinkplaatsen nodig hadden en dat bij voorkeur bij de wisselplaatsen. Nu, heeft onze studie over de *Toponymie des Chaussées Romaines* (1) juist laten blijken dat op deze grote banen een toponiem : *aquaranda* of *equoranda* nogal vaak voorkomt en in ontelbare Franse plaatsnamen voortleeft : *Aguerande, Yrande, Eyguerande, Ingrande, Yvrandes*, enz. De Franse toponymisten vertalen dit woord door „watergrens” en hebben zich geijverd om aan te tonen dat meer dan eens *aquaranda* bij grenzen te vinden was. Dit was natuurlijk niet bijzonder moeilijk daar in de oude tijden overal grenzen waren (voor provinciën, distrikten, bisdommen, volkeren, leengoederen, enz.). Zogezegd zou het eerste gedeelte van dit compositum het lat. *aqua* „water” zijn, terwijl het tweede met een Keltisch woord *randa* zou moeten vereenzelvigd worden, waaruit bret. *rann* „gedeelte”. Maar Kelt. *randa (uit wortel *rem* „rusten, steunen”) betekent „deel, aandeel” en niet „grens, boord”, wat de betekenis is van germ. *rand*, dat een helemaal andere oorsprong heeft. Daarenboven is een samenstelling zoals *aqua* + *randa* in het Latijn bijna ondenkbaar. Met rede daarom heeft VINCENT (2) een andere verklaring voorgesteld. *aquaranda* volgens hem zou dienen vergeleken te worden met *Chamarande, Brégerande, Mirande, Courberande*, enz., alle Latijnse formaties met een suffix *-ande* dat eens veel succes gekend heeft.

Wij stellen voor *aquaranda* als een loutere variante van *aquarium* „drinkplaats” (waaruit fr. *évier*) te beschouwen, daar in België een zeer overtuigende parallele vorm in *Zaverande* (3) te vinden is, dat uit *salvarium* voortkomt, omtrent een synoniem van *aquarium*. De andere *-ande* formaties bevinden zich meestal ook op heirwegen : *Cha-*

(1) *Antiq. Class.*, XXIII, 11.

(2) *Verhand. van Kon. Comm. Top. & Dial.*, XVI, 238.

(3) Afdeling van Aarzele.

marande uit Kelt. *kamaros* „krom”, *Courberande* en *Reculande* op bochten, *Caverande* op diepten, *Picherande*, *Buvande*, *Burande*, *Bouillerande* op stroompjes, enz. Het Nederlandse *Warande*, variante van fr. *varenne* voor een „perk” is de meest bekende afleiding met *-ande*.

Wat nu de andere vorm *Equoranda* betreft, hij werd klaarblijkelijk door lat. *equus* in Gallische tijden beïnvloed omdat die drinkplaatsen meestal door paarden benuttigd werden. Voorbeelden van dergelijke z. g. „contaminaties” bestaan toch bij de vleet.

Op die manier wordt *equaranda* van het geheim ontbloot waarmee het bij de toponymisten gepaard ging en wordt de lijst voor de hippologische plaatsnamen met een interessant voorbeeld uit het verre verleden verrijkt.

Besluit

Het is nauwelijks mogelijk uit deze studie gevolgtrekkingen te trekken, tenzij dat het paard een geweldige rol gespeeld heeft in het leven van de Indo-germanen vanaf de oudste tot de moderne tijden. Eerst sedert een halve eeuw hebben de motoren het belang van het dier aanzienlijk verminderd. Men zal wel bemerkt hebben dat onder de ontelbare woorden, samenstellingen, afleidingen, uitdrukkingen in dit artikel vermeld geen enkel als een schepping van de allerlaatste tijden mag doorgaan. Het spoor door het paard in de talen is, echter, zo groot dat zelfs indien dit edel dier verdween, het nog voor de taalkundige onontbeerlijk zou wezen, op de hoogte te zijn van al de uitzichten waaronder het paard bij onze voorvaderen belangstelling wekte.

Een synthese zoals deze heeft als voornaamste nut voor onomatologen en taalkundigen dat zij het mogelijk maakt door de vergelijking onder de verschillende gebruiken van

de namen voor *paard* in vele talen, meer klaarheid in de betekenis en de oorsprong van al die namen en uitdrukkingen te brengen, die in verband staan met het dier in kwestie.

Buitendien, onder de verklaringen in onze studie vermeld, zijn er verscheidene die nieuw zijn en als een aanwinst voor de taalkunde kunnen doorgaan.

Bijvoegsel

Groot was de rol door het paard in de folk-lore en het bijgeloof gespeeld bovenal bij de Kelten die een belangrijke eredienst aan godin *Epona* onderhielden (een naam uit Keltisch *epos* „paard” — zie boven). O. m. waren afbeeldingen van het paard in gebruik om vruchtbaarheid en voorspoed te bevorderen.

Het huidig bijgeloof omtrent de hoefijzers is er een spoor van.

Het verband tussen het paard en de vruchtbaarheid van de velden werd bij de Kelten versterkt door het gebruik door hen uitgevonden, van de ploeg met raderen (*carr-ūca*) welk een dier trekken moest.

Wij vragen ons daarom af of wij daarin de oplossing niet vinden kunnen van wat tot nog toe een tergend raadsel is gebleven, namelijk de magische kracht vanaf Gallo-Romeinse tijden en door de middeleeuwen heen aan een vierhoek van letters toegekend de betekenis waarvan nog niet geheel en al in het klare getrokken is.

Het geldt het berucht :

S A T O R
 A R E P O
 T E N E T
 O P E R A
 R O T A S

Men heeft verondersteld dat het geheimzinnig *arepo* een woord was voor „ploeg” of eventueel gewoonweg de naam van een bepaald landbouwer (? !).

Het dunkt ons dat het moeilijk is de uitgang van *ar-epo* van kelt. *epos* „paard” te scheiden. Het eerste gedeelte *ar-* schijnt wel de wortel *ar-* „ploegen” te zijn waaruit vele Keltische woorden afgeleid zijn, zoals : iers *ar-* „akker”, *ar-athar* „ploeg”, *ar-án* „boerenbrood”.

Zoals *ar-án* uit *ar* + *an* „brood” gevormd is, is het zeer normaal dat *ar-epos „landbouwpaard” zou bestaan hebben. Dit geeft de enige redelijke betekenis aan het vierhoek : „De landbouwer houdt de raderen door zijn paard in beweging.”

Waarschijnlijk had men een geheimzinnige betekenis voor die eenvoudige zin uitgedacht in verband met de magische en bevruchtende macht van het paard en misschien ook van de „sator”. Zelfs een toespeling op de kracht van de zon is niet uitgesloten, sinds het verband tussen zon en paard toch min of meer in bijgeloof en folk-lore nooit geheel en al verdwenen was. De toespeling op de raderen is van aard om dergelijke opvatting te staven, daar op St.-Jansdag dikwijls brandende wielen op de akkers werden geslingerd om ze te bevruchten.
